
MÉRLEGEN

ÓNAGY ZOLTÁN

Kézikönyv ifjú lektúrirók számára Végh Antal: Könyörtelenül

Végh Antal könyvét, a *Könyörtelenül* becsukva, egy székely vicc jutott eszembe az arany középútról: a szőlősgazda a kerítésen könyököl, és kérné szomszédjától a horolót, merthogy gazos a hegyi szőlő, meghorolná vele; aki adná is, nem is. Adná, de fél, kicsorbítja a horolót a másik. Nem is adná, de fél, kibeszéli zsgoriságát, a falu meg számára veszi. Eztán következik a kölcsönkérő válasza a javasolt arany középúttal.

Aztán pedig az jutott eszembe: hasonlíthatna-e egy négykezes regény a Végh-könyvhöz, melyet *Truman Capote Nemere István*mal hoz össze ehhez? Lehetne ennyire öszvér? Netán felülkerekedne Capote goromba és pontos világlátása, társadalomszemlélete, Nemere lendületes, pénzhajszolta mesemondásán? Avagy fordítva?

Harmadszor: az orgona és az orchidea első és utolsó betűje közt semmi különbség, ráadásul virág mindkettő, és mégsem tévesztjük el: régi asszonyunknak orgonát, friss szeretőnknek orchideát ajándékozunk születésnapjára. De vegyes sokrot a kettőből akkor sem szerkesztünk, ha szeretőnkéből feleség lehet a jövődében, asszonyunkból szerető!

Negyedszer: ez már igazán csak egy villanásra: hasonlóan – könyvhöz hasonlóan – furcsa képet mutatott volna, ha *Törőcsik Andris*, fénykorában, valamelyik megyei II-ben zsonglőrködik a labdával.

Ugyan hány kiadást él meg ez a mesekönyv, ugyan hány ezer olvasó kacsint egymásra: látod, épp ilyen a párttitkárom, az alezrcdes meg ellopta a paprikáskrumpli-konzervet. Csalók, de rávernek a másik kézfejére; hazudnak, de önkritikát követelnek; családi életük a kutyákénál kutyább, én meg pártfegyelmet kapok a válasom miatt, gyerekeiknek nem adnak enni, aztán meg rámküldik a gyámhivatalt; egy jó szavuk nincs soha otthon, de engem kioktatnak, hogyan teremtsék meleg fészket szerettemnek.

Kik ezek a fantomok? Honnan kerülnek fölénk, hogyan kerülünk függőségi viszonyba velük?

Összeadhatnám-e, sikerülne-e, mennyi mesét olvastam az elmúlt évek során? Talán. *Berkesi* és *Szilvási* ötvenes-hatvanas évekről szóló meséi után itt van, nézzük, élvezzük a hetvenes éveket is! Megszületett!

Milyen a király ruhája? Merre lapátol a rút kiskacsa? Üldögél-e áldozatra várva, Jancsira és Juliskára, csokoládévárában a vasorrú bába? És ha Juliskámmal megérkezünk, törünk a kerítésből, netán elmegyünk mellette?

Hány kiadás tíz- és tízezer olvasója nyalogatja majd ezt a csokoládéhalmozatot, mézeskalács-igazságot, vaníliafagyaltba mártogatott szókimondást?

(Félreértés ne essék: nem irigylem Végh bevételeit, a kiadóét sem, egyes egyedül az *Olvasót* fél-

tem, aki elfogadja ezt a történetet, mint a valóság mását.)

Drága, néhai öreganyám azt mondta egyszer, miután ránknyitotta az ajtót a hátsó szobában, ahová az éjszaka leple alatt az ablakon másztunk be: *Gyerek, mindig nézd meg előbb, ki van az ágyadban.* Ő ismerte a párom anyját.

Ha sokáig nem is, az elmúlt tíz esztendőben egyre gyakrabban eszembe jut a tanács.

Hogy az ember nem azt kapja, amit vár, hiába a körtemell, az ígéretes ajkak. A hangzatos szölamok. A technikai virgoncság. A szikrázó szemek. Ívelt, kivárásos vágykeltés, a közbeni érzelmi csúcsok, a pihentető átmenetek, rutinos átbillenések. És mindaz, ami miatt az egész éjszakát átbirkóztá az ember, reggelre semmi más, mint az álmoság, a fáradtság, meg az, hogy itt van-e, már megint megöleltem a semmit!

És bármennyire is ózdkodik, aki ózdkodik, igazat ad öreganyjának, mert *nem viszi reggel a kávé*t, s a szépséges nőből, a természet mesterművéből kimaradt valami. Valami, ami nőt csinál a nőből, regényt a kézírathalomból, melynek birtokában nem marad komputertervezte, komputert öntötte gumibába: az ember maradt ki, a technikai tudás káprázatából kivergődve: rá kell döbbsenni. Döbbsennem.

Megkérdeztem magamtól: Tettszett-e neked Vég Antal könyve? Azt válaszoltam rá: Nagyon.

Kérdeztem újra: És miért tettszett ilyen istentelenül neked Vég Antal könyve?

Gondolkodás nélkül: Mert profil Nagyítóval sem található nála profibb, hivatásos író a magyar literatúrában, pedig vadásznak erre a címre egynehányan. Mert nem érdektelen, és a történehez is közelebb visz, kíséreljük meg felvázolását annak, hogyan dől neki egy mesterember a munkának, ha olyan

lektúrt kíván „legyártani”, mely korábbi könyveinek példányszámaikat is túlhaladja, pedig már az se volt kutyaf!

A dolog *technikai* oldala adott, mert nem kezdő mesteremberről van szó. A *báttérre* rábukkan – csábító. A csábítás egy hírzárlattal felérő mínuszos hír a napilapokban, és a legenda, mely át- és áthömpölyög az országon. Ez az enyém! – kiált fel. Magyar genszterek! És sajnálják – ő meg a regénybeli boncmester –, hogy halottak meg alig. Az lett volna az igazi, ha nincs túlélő, mert akkor aztán adhat az anyagnak, ami belefér!

Hét magyar bandita a görög ezredesek juntáját célozza meg a követelt dollárokkal, túsókkal, halálos fenyegetésekkel! Csakhogy mindez kevés! Egy jó lektúr ennél többet kíván! Lényegesen többet! Legyen a kisvárosban a többágú hatalmi hierarchia feudálisan összefonódó, és természetesen legyen a fiúk apja nagy hatalmú katonatiszt, az anyja a víz tetején, viharban is dugóként táncoló, rafinált agyú párttitkárnő! Ez már igen! Így tarkón lehet ragadni a mélyáramokat a társadalom nyugodtnak látszó felzúzó alatti!

Legyenek a fiúk heten, mint a gonoszok: egy egész bünszóvetkezet! Ne legyen se közel, se távol egyetlen emberforma ember se. Ez egy ilyen kisváros, ahol megállt az idő a középkor hoszorkányégetései idején...

Mi legyen még, ó Hollywood!

Legyenek a szenvedő alanyok falusi szüzek, legyen köztük bátrabb, félénkebb, szókébb, barnább, de szövődjön románc is a legszűcső ágyon, de jusson egy viszonzatlan szerelem is a fekete banditának, a nagyobbiknak! Az, hogy az első, de legkésőbb a második éjszakán minden lány vérezése megérkezik, mosakodni meg nem tudnak, az a ro-

máncot ne zavarja, hiszen a fiatalok bohók, erre minden olvasó rádöbben a végére.

Legyen sírás, ideg-összeroppanás, őrjöngés. Legyen rugdalózás, legyen falhoz állítás, legyen kiöntve a vödör tartalma az ablakon, mindez színezi a lektúrt. Adjunk a szívncnek, hassuk meg a vásárlót, ha egyszer úgy határozott, pénzt ad termékünkért.

Mindkét csapat szülei jelenjenek meg a színen. Az apa természetesen részegedjen le, zárja magára az ajtót, mint ahogyan ezt tenni szokása. És feltétlenül kínálja végig a lányokat egy zacskó savanyú cukorral a tárgyalás szünetében, hogy el ne tévesszük valahogyan: ez a ficó állat.

A túszok szülei őrjöngjenek féltelmükben, és dermedjen meg lábuk, kezük, hogy legyen kinck forró teát felszolgálni.

Eddig meg is volnánk, bűnözőbanditáink összehozva, a lábmosást szükös ivóvízben, mint szörnyetegmotivációt ki ne feledjük! Ez az egész város egy korrumpált, vadnyugati mintára, minden haladásnak ellenálló biogázgyár. Itt az idő, jöjjenek a hősök!

De milyenek legyenek a hősök? Kemények és megingathatatlanok, mint Kojak és Derick. Kemények, de humorosak, minden helyzetben optimisták, mint Starsky és Hutch? Vagy érzők legyenek, mint Maigret?

Leghölcsebb, ha ötvözünk. Az ötvözetet nehéz nyakon csípni.

És persze vadnyugat orvosa. Ő aztán ott legyen.

Ez eddig egy kézikönyv vázlata, ifjú lektűrírók számára, akik a szokásosnál gyorsabban kívánnak feljutni szárnyas lovuk hátán a Par-nasszusra.

Most pedig újra Végh könyve, a *Könyörtelenül*. Szeretném-e, ha azt nyilatkozta: Ez a könyv megtör-

tént eseményeken alapul, a regény minden soráért vállalom a felelősséget?! Meglehet, igen, meglehet. És átgondolnám a kisvárosokban töltött éveimet, elhinném, egy ilyen helyen minden elintézhető, csak én nem tudtam róla, rossz kör-sárban ültem.

Szeretném-e, ha azt mondaná: A könyv regény, olvassátok úgy. Kitaláltam az egészet. Évekkel ez-előtt jött az ötlet, azóta írom. De semmi nem azonos semmivel, ne keressetek azonosítható pontokat, mert ha találtok, azok úgysem azok! A sejtelmes célozgatások sem célozgatások, az mind az írói fantázia!

De hát miért is nem ezt nyilatkozta Végh Antal? Miért, amikor az író agya úgy dolgozik az anyagon, mint az esztergagép, úgy formálja, ahogyan mestere akarja. Futó kell neki, futóformát készít a sakktáblára. Ha királyra van szüksége, akkor azt. De könyörgöm: ne esztergáljon szimbólumot egy ilyen módszerrel íródott könyv! Történetet akarjon, bevételt, az olvasónak írott bestsellert!

Az ember azt gondolná: minden vicc. Egy felkent író hátvédsora az a szöveg, hogy tízévi nyomozással sem jutott messzebbre, mint aki nem nyomozott egyetlen napot sem.

Egy író, riportkötetekkel háta mögött, mesemondásra adja a fejét!

Mi ennek a magyarázata?

De bármilyen színes, bármilyen profi is ez a meseköntös, azt el nem takarhatja: a dolgok megtörténtek. Magyarországon, Nógrád megyében, Balassagyarmaton. Az olvasó, lakjon akár a Nyírségben, akár a Balaton déli partján, Balassagyarmatra asszociál, mert mást nem tehet. Erre kényszeríti a legenda ereje. A legenda legyőzéséhez kevés a mese ereje. Ezt írónak tudnia kell. Ha pedig tudja, akkor

dokumentumokkal, írásos bizonyítékokkal, interjúkkal összefűzött tényregénnyel kellett volna farkára állnia egy történetnek, mely véget ért, utolsó hullámai is elhaltak talán. Kizárt, hogy valaki, aki nemcsak a botrányt és a példányszám növelését keresi munkájában, ne juthasson hozzá a hiteles anyaghoz. Ha mégsem: miért nem?

És miért ne lehetett volna akár egy *Puszták népe* a hetvenes évekbeni kisvárosokról Végh könyve? Miért nem lett?

Ezt a könyvet úgy kellett volna megírni, ahogyan egy jogtanácsos határozatot fogalmaz meg: keményen, pontosan, elfogulatlanul.

Véghnek ehhez minden megadott. Profi kézművessége. Korbéli, távolságbéli, tapasztalatbéli távolsága.

Ehelyett nézzük meg, miképpen csinál, szerkeszt banditákat, gengsztereket a fiúkból. Azért az mégis nevetségesnek tűnik, hogy Végh profi bűnözőkké képezi a fiúkat ebben az országban, ahol egy negyvenes mérnök, ahol egy negyvenes író: tehetséges fiatal!

Tehát: ha jegyet váltanak a moziba, akkor a nézők, a civilek, akikből nem lesz soha gengszter, visszaváltják.

Határsértők! Átúsznak az Ipolyon! Kerékpárokat lopnak *át* a folyón! Jó, hogy nem Skodákat, az volna az igazi gengsemetei telt! (Végh ennyi nyomozással se derítette ki, hogy az Ipoly menti fiúk mind átjártak egy-egy focimeccsre a két járó közötti időben, ezek a meccsek *immenső* magyar válogatott és onnansó magyar válogatott öszszecsapásai voltak.)

A bűnözőpalánta, a „nagyobbik”, kitiltatott innen, kitiltatott onnan. Végh nem hajlandó emlékezni arra, hogy a hetvenes évek közepéig honnan tiltottak ki ezeket és tíz-

ezeket, akikből soha nem lett regényhős számára. Szépre sikeredhetett volna ez a betét, ha tudomást vesz a dologról. Akár véletlenül is, akár elírásként is. A popsztársztori pedig, hát arra aztán alig marad szó. Legyen paripa azok alá, akik biztosak benne: megméltelyezte a fiatalokat a rock. Ott tartunk, már semmi magyar nóta a borospincék előtt, csak dübörgés!

Nem akar dolgozni ez a nagyobbik, sehogyan nem akar! De mert dolgozni kell, apja elhelyezi őt egy munkásszálláson, egy munkásszálláson a hetvenes években, amikor csábítók és emberpróbálók voltak ezek a munkaerőhiány teremtette, csudálatos építmények. Ő meg, ez a munkakerülő, veszi a kalapját, elmegy gengszternek! Láncot az ilyenekre! De! Kigondolja előre, a banditatervek jó tempót vettek, mert nem szabak összetűzésbe kerülnie apjával. Belemegy a látszat kedvéért! Ez a „nagyobbik” egy ilyen kigyó!

Végh könyve egy állítólag a magyar valóságról íródott regény. Ha ezt *angol* író szabja, egyetlen szemmel sem várnám azt, ami hiányzik mögüle-alóla. Mert nem vagyok megkötvé. Semmi közöm az angolokhoz, semmi közöm, miért és hogyan jön össze egy túszyűjtés Angolhonban. De itt kénytelen-kelletlen közöm van hozzá, és Végh nem azokat az okokat sorolja fel, melyekre én fogadhatnék.

Az értékvesztés. A bizonyíték. A jó író magabiztossága, emocionális lélekrezgetés nélkül. Ezt vártam. Ha rólam van szó, életemről, a háttérről, a járdáról, ahol lépdelek, a házról, ahol alszom, a levegőről, melyből kortyolok, nehezen viselem a lírát.

Miért viselném könnyebben?

De hát mi a baj? A megválaszolatlan kérdések tömege? Mi kö-

ze ehhez egy remek olvasmánynak? A virágnyelv? A mindent elfedő virágnyelv? A tényekre profimód ráhúzott klasszicista ornamentika? És hogy ezt válasznak kell tekintenie a kérdezőnek?

Furcsa, nehezen áttekinthető világ ez a mai, amikor tízmilliókat érő villák között olyan autóbusz halad a Dunakanyarban, melyben az utasok nagy részének legfőbb gondja az, hogyan húzza ki béréből a következő fizetésig. Nem érti, de lassan már nem is törődik azzal, miként alakult így, neki miért ez jutott, miért nem más. Miért nem a másik élete.

Válaszra vár a kérdés?

Igen.

Egy kisvárosban nagyüzemnek számító gyár párttitkárának, és egy határszakasz parancsnokának csemetéi előzetes jelzések, több mint gyanús események után elkövetik Magyarország máig egyetlen, remélhetően árván is maradó emberablását, és a szülőket kinevező felelősökről, akik dolga az volna, hogy alkalmas embert állítsanak fennhatóságuk alá tartozó posztokra, egyetlen betűt nem tudunk.

Megkérdezhetette volna Végh Antal?

Meg hát.

Ha más nem, a jelszó: *Alkalmas embert alkalmas posztra* feljogosította volna rá. Kötelezte volna rá? Így talán nyomára bukkanhatna az ember azoknak az indítékoknak is, melyek saját életét nem a legszerecsébben befolyásolják?

A nagy csendben a magyar kénytelen feltételezésekre hagyatkozni, vagy elfogadja a mendemondákat, vagy semmit nem fogad el. Bebújik házikójába, nem járát napilapot, nem hallgat rádiót se innen, se onnan, krimet néz az egyesén, és másnap nekiront, hogy előteremtse a család megélhetéséhez szükséges

összeget. Ez volna az apolitikus nemzedékek megteremtésének módja?

Mi vált hát bizonyossá Végh könyvének elolvasása után? Végül mennyivel lettem bölcsőbb és tájékozottabb? Mi az, amit innen kaptam, soha eddig, soha sehonnan? Hol a meglepetés?

Meglepetés nincs. Azt eddig is gyanítottam, hogy azon szülők gyerekei sem a szerencse fiai, akik kezében a hatalom – akár ilyen mértékben is – koncentrálódik. Tizenéves gyerekembernek tanácsok kellenek, hogy eligazodjon a labirintusban, melynek élete a tétje. De nézzünk végig az elmúlt harminc esztendő változásain, az új és még újabb szempontokon, irányokon. Egy anyapárttitkár, amikor tanácstalan, tétova, mert fogalma sincs, mi az, aminek holnap meg kell felelnie, hogyan kormányozhatná el – amikor magát se tudja – függetlenedni akaró, de a laza családi léttel cleve semmit kezdeni nem tudó gyerekeit? A szülő felelőssége vitán felül álló a gyerek életében. És másoké a szülőkében, a családjában?

Végezetül újra Balassagyarmat, *Baranyi Antal*, a *Valóság* fiatalon elhunyt szerkesztője készített 1972–73-ban egy tanulmányt *Kisvárosi fiatalok* címmel. A helyzetről, illetve helyzetelenségről fogalmazza meg így gondolatait tanulmánya zárásául: „*A spontán kialakult kiscsoportok, még ha nem kifejezetten antiszociálisak is, sokat kezdeni önmagukkal nem tudnak. Leülnek az utcán az Ipoly előtt, bemenni nem tudnak. Ha tanulók, nincs rá pénzük, de egyébként is kinézik őket. Ide-oda kísérgetik a kollégista lányokat, összeverődnek a múzeum mögötti ligetben, s ha túl hangosak, innen is elzavarják őket, s akkor már nincs hová menniük. Marad a Nyírjes, vagy a*

város határa. A legtöbb betöréses lopást egyébként a Nyirjesben követtek el. Gyarmat az országos listán első helyre került a bűnözést illetően, ha a fiatalok bűnözők számát nézzük, a helyzet még egy fokkal rosszabb. A józan ész azt tanácsolná, hogy a helyi szervek a fiatalság problematikus tíz százalékát a közösségi foglalkozásokra alkalmas intézményekben próbálná, mintegy »szociálisan letelepíteni«. Megsegítésre és nem adminisztratív intézkedésekre gondolunk.

Ehhez a város szórakozási, kulturális lehetőségeinek bővítésére volna szükség, melyhez egyébként a népművelési intézet módszertani és anyagi segítséget adhatna. Azok, akik erre hajlandók, arra adnának segítséget, hogy spontán közösségeket hozhassanak létre, ahová feltehetően a problematikus fiataloknak az a része is begyűlné, akikben van még becsvágy, s akik még nem illethetők a »bűnözők« vagy »antiszociális« jelzővel, hanem egyszerűen csak – s elsősorban nem a saját hibájukból – egy kisvárosi társadalom perifériájára szorultak, s onnan saját

erejükből, minden konkrét támogatás nélkül elmozdulni nem tudnak. Amennyiben ezt nem sikerül megoldani, a helyzet feltehetően romlik, bár e problematikus fiatalok jobbik része talál egyéni megoldásokat. Ez valószínűleg olyan megoldás, mely elviszi őket a mindenféle kockázatos színtérről. Mások, akik tehetik, visszavonulnak magánéletükbe.

Jön a következő évjárat, és ugyanezekkel a szűkös lehetőségekkel találkozva, ugyanezeket a problémákat termelik újjá. A problematikus fiatal semmilyen vonatkozásban nem egyenlő az ellenséges fiatalal. A problematikus fiatalok értelmesebbjével, véleményem szerint, alapjában meg lehetne változtatni a helyzetet. A társadalom magán segítséget a nekik nyújtott támogatással, busásan visszakapná, amit befektetett.”

De, mint Végh Antal könyve bizonyítja, csodák régen nincsenek e hazában, és a társadalom azt is busásan visszakapja, amit nem fektetett be.

